

Gottfried Barna

PILLANATKÉPEK EGY ERDÉLYI REFORMÁTUS LELKÉSZ ÉLETÉBŐL¹

(*Barabás Samu*)

1863-ban született Désen, az elemi iskolát helyben, a középiskolát Kolozsvárott végezte. Református teológiai tanulmányait Nagyenyeden² fejezte be, azt követően előbb ott, majd Kolozsváron teljesített segédlelkészi szolgálatot. Később, a színei körlelkészként eltöltött időszak után Magyarlápásra került, ahol tizenhét éven át volt a település református lelkésze.

Magyarlápason aktív politikai tevékenységet is kifejtett, tagja volt Szolnok-Doboka vármegye Törvényhatósági Bizottságának.³

Az országgyűlési választások alkalmával eréllyel és eredménnyel küzdött a román többségű vidéken a Román Nemzeti Párt jelöltjeivel szemben. A korszellem jegyében kezdeményezett, hozott létre gazdasági és egyben jóléti intézményeket, hitel- és tejszövetkezetet, alapítója volt a helybeli gazdakörnek is.

1907-ben kolozsvári lelkésszé választották, az alsóvárosi, az úgynevezett „kétágú”, kéttornyú templom és a hozzá tartozó Kolozsvár Alsóvárosi Egyházközség papjaként működött egészen 1919-ig. 1913-ban esperes, a Kolozsvári Református Egyházmegye lelkészi elnöke lett. A Kolozsvári Református Kollégium és Teológia előljáróságának, az egyházkerület igazgatótanácsának⁴ tagja, az Egyetemes Konvent⁵ póttagja, a zsinat⁶ rendes tagja volt. Ellátta a református Bocskay Ifjúsági Egyesületben az elnöki teendőket, 1909-ben megalapította és tíz éven át főszerkesztője volt az Egyházi Újság című lapnak.

¹ Az írás terjedelmesebb változata megjelent: Székelyföld, 2020. 6. sz. 31–56.

² A Nagyenyedi Református Kollégium (ma Bethlen Gábor Kollégium, Nagyenyed) 1662-től működött, a teológiai fakultás 1895-ben költözött Kolozsvárra.

³ 1871-től létezett közigazgatási kategória. Magyarországon a megyei közgyűlés, Romániában a megyei tanács jelenlegi megfelelője. A vármegyéken túl városok is rendelkeztek törvényhatósági joggal, többek között Kolozsvár is.

⁴ Speciálisan erdélyi, egyházkerületi szinten, a püspök vezetésével működő, negyedévente ülésező, választott operatív testület, amely egyházszerzési, egyházkormányzási, a mindennapi működést érintő kérdésekben döntött.

⁵ Az Egyetemes Konvent az 1881-ben megalakult egységes, az Erdélyt is magába foglaló Magyar Református Egyház akkor létrehozott legfőbb kormányzó testülete. 2009-ben újjáalakult az egységes Magyar Református Egyház, amelyet a képviselő-testülete, a Generális Konvent irányít.

⁶ A zsinat a református egyházkerületek szintjén, az azokat érintő ügyekben döntéshozatali joggal bír, a presbitériumok által választott testület, amelynek hivatalból voltak tagjai pl. a püspök, a főgondnok, a tanintézetek vezetői.

1909-től „városatya”, akkor választották be a Kolozsvár város Képviselő-testületébe, később tagja lett Kolozs vármegye Törvényhatósági Bizottságának. Közéleti aktivitását bizonyítja, hogy választmányi tagként működött az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesületben,⁷ alelnöke volt a Kolozsvári Gazdasági Egyesületnek,⁸ igazgatósági tagja az Erdélyi Közhasznú Takarékpénztárnak és Hitelszövetkezetnek.

Kolozsváron is aktívan politizált, vélhetően már 1917 előtt is tagja volt az Erdélyi Szövetségnek,⁹ amely 1914. június 7-én alakult meg Marosvásárhelyen, és amelynek vezető tanácsa 1917. szeptember 30-án annak tagjává választotta Barabás Samut. Ettől az időponttól kezdve a testületben ő látta el a jegyzői feladatokat, ő vezette az ülések jegyzőkönyveit. Az egységes magyar államon belül, a speciálisan erdélyi érdekeket képviselő szervezet vezetésében való részvétele nemzeti, a magyar állam területi integritása iránti aktív elkötelezettséget jelentett. Egyben azt is, hogy azon erdélyi politikusok, gondolkodók, közéleti személyiségek közé tartozott, akik látták a helyzet tarthatatlanságát, a változások szükségességét, az erdélyi magyarságra leselkedő veszélyt és tenni is akartak annak ellensúlyozása érdekében.

Az első világháború alatt tábori lelkészként¹⁰ a fronton nem szolgált, de rendelkezünk arra vonatkozó adattal, utalással, hogy a kolozsvári katonai kórházban ellátott ilyen jellegű feladatokat. 1915-ben dr. Baltazár Dezső református püspökkel¹¹ bejárta a frontot, látogatást téve az ott harcoló alakulatoknál, az azokban szolgáló kálvinista hitű katonáknál. Hivatalosan a kálvinista tábori lelkészek ellenőrzése is a feladatuk volt.

1916 őszén az Erdélybe betörő román csapatok elől menekülő református lelkészeket és azok családjait támogatta a rendelkezésére álló eszközökkel.

⁷ Rövidített nevén az EMKE, 1884-ben az erdélyi magyar nemesség és a polgárság által alapított, ma is működő egyesület, amelynek legfőbb célja az erdélyi magyarság közművelődési, gazdasági felemelése, a magyar nyelv és kultúra megerősítése. 1948 és 1990 között nem működhetett, 1991-ben alakult újra.

⁸ Vélhetően a Barabás Samu kapcsán az Országgyűlési Almanachokban említett Kolozsvári Gazdasági Egyesület, az Erdélyi Gazdasági Egyesület (EGE) tagszervezete volt. Az EGE a mezőgazdasági ismeretek terjesztésére 1844-ben létrehozott szervezet volt, amely 1948-ban szűnt meg.

⁹ A szövetség alapidokumentumának 2.§-a így fogalmazott a szervezet céljaival kapcsolatban: „Az Erdélyi Szövetség célja az egységes magyar nemzeti állam keretében, a politikai szervezkedés és mozgalomkeltés eszközeivel megoldani azokat az általános politikai, közgazdasági, közigazgatási, közművelődési és társadalompolitikai feladatokat, melyeknek megoldását Erdély különleges viszonyai megkövetelik.” Barabás Samu az alapidokumentumot „két hatalmas lélek megnyilvánulásának” tekintette, gr. Bethlen Istvánra (1917-ben a szervezet elnöke), illetve dr. Apáthy Istvánra (1917-ben ügyvezető elnök) gondolva.

¹⁰ A tábori lelkészlet a katonák lelki gondozására létrehozott, az egyházmegyéktől elkülönülten működő egyházi szervezet, amelyet a világháború idején a római katolikus tábori püspök irányított. A Protestáns Tábori Püspökség 1921-ben alakult meg Magyarországon.

¹¹ Dr. Baltazár Dezső (Hajdúböszörmény, 1871. november 15 – Debrecen, 1936. augusztus 25.), református püspök, jogász, 1912–1936 között a Tiszántúli Református Egyházkerület püspöke, 1917-től az Egyetemes Konvent elnöke.

1918. december 24. után a megszálló román hatóságok több ízben letartóztatták, zaklatták, hivatásának gyakorlását és a magánéletét is ellehetetlenítették. 1919-ben családtagjaival együtt olyan útlevelet kapott, amely csak kiutazásra jogosított fel, nem térhetett Erdélybe vissza, gyakorlatilag elüldözték.

A maradék Magyarországon előbb tábori lelkészként, majd a Menekültügyi Hivatal¹² megbízottjaként működött. 1921 elején a kabai¹³ egyházközség felkérte, hogy pályázza meg a megüresedett lelkészi állást. Barabás Samu köszönte a megtiszteltetést, de kijelentette, hogy nem pályázik, ha azonban meghívják, akkor szívesen vállalja az ottani szolgálatot. A kabaiak – a pályázatot mellőzve – megválasztották, meghívták, 1936. november 1-jéig volt a település református lelkésze. Kabai tevékenysége illeszkedett abba a sormintába, ami Magyarláposon kezdődött és Kolozsváron folytatódott. Hosszasan lehetne sorolni azokat a testületeket, amelyeket vezetett, ahogy az általa kezdeményezett „akciókat” is. Az oktatás, a szakoktatás, a közművelődés iránti elkötelezettség, a rászorulóknak rendszeres megsegítése, a szervezett gondoskodás megteremtése a csecsemőktől az aggkorúakig jellemezte tevékenységét.

A politikától sem szakadt el, 1920-ban ahhoz a politikai vonulathoz tartozott, amely a békeszerződés aláírása ellen küzdött, illetve később annak nemzetgyűlési ratifikációja ellen foglalt állást. A békeszerződés becikkelyezése utáni időszakban már nem találjuk a tiltakozók soraiban. Valószínűleg ő is tudomásul vette annak az „elkerülhetetlenségét”, és a gr. Bethlen István¹⁴ fémjelezte utat választotta. Az 1922. június 15-re összehívott nemzetgyűlés tagjává választották a hajdúszoboszlói kerületben, a kormánypárt, a Keresztény-Keresztény Földműves-, Kisgazda- és Polgári Párt, közkeletű nevén az Egységes Párt jelöltjeként, 1926-ban újraválasztották. Hipotézisként talán megáll a gondolat, miszerint gr. Bethlen István miniszterelnöksége és Barabás Samu választásokon való indulása között összefüggés lehet. A képviselőjelölt mögötti egyértelmű kormánypárti támogatás erősítheti ezt a feltételezést. Gr. Bethlen István volt az ország miniszterelnöke, a kormánypárt, az Egységes Párt elnöke, akihez sok szál fűzte Barabás Samut. 1926-ban, a sikeres újraválasztásakor kampánybeszédet tartott a miniszterelnök Hajdúszoboszlón. Érdekes momentum az is, hogy Bethlen miniszterelnöksége és Barabás képviselősége szinte egyszerre ért véget. A pozíciójá-

¹² 1920-ban állították fel az Országos Menekültügyi Hivatalt, amely a megszállt, majd a határon túlra került területekről érkezett menekültek regisztrációját, elosztásukat, ellenőrzésüket végezte. Igyekezett elősegíteni a 300 000–400 000 menekült beilleszkedését, a szociális segélyezés mellett törekedett a munkahelyteremtésre, az átképzésre. Az erdélyi származású br. Petrichevich-Horváth Emil vezetése alatt működő szervezetet 1924 júniusában szüntette meg a kormányzat.

¹³ Kabát 1876-ban csatolták Bihar vármegyéből az akkor létrehozott Hajdú vármegyéhez, ma Hajdú-Bihar megyéhez tartozik. 1920-ban 6800 fő lakta, döntő többségében reformátusok, közel 6200 fő.

¹⁴ Gr. Bethlen István (Gernyeszeg, 1874. október 8 – Moszkva, 1946. október 5.), jogász, mezőgazdász, politikus. Erdélyi magyar főnemesi család sarja, 1921 és 1931 között Magyarország miniszterelnöke.

ban meggyengült miniszterelnök már nem volt képes elérni azt – ha egyáltalán még törekedett arra – 1931 júniusában, hogy a hajdúszoboszlói kerületben a kormánypárt Barabás Samut indítsa. 1931. augusztus 19-én gr. Bethlen István lemondott a miniszterelnökségről, szinte teljesen párhuzamos történet a kettejüké.

Nyugdíjazása, 1936 után Barabás Samu Budapesten élt egészen az 1948. november 27-én bekövetkezett haláláig.

Kolozsvár, 1919.

„Karácsony szombatja”¹⁵ keddi nap volt 1918. december 24-én. Barabás Samu a feleségével együtt, a Magyar utcán lévő parókia ablakából nézte a városba bevonuló román erőket, ahogy fogalmazott, a „Balkán csócselék népségét”. Úgy érezte, nagy-péntek van. Nézték, ahogyan „...*tapogatózva, mocskosan, bocskorosan, fejükön szalmakalappal, tisztjeik rühös lovakon...*” bevonultak.¹⁶

A románok már december 2-án átlépték a „belgrádi”¹⁷ demarkációs vonalat, 16-án Vix ezredes¹⁸ a magyar kormány tudtára adta, hogy az antant engedélyezte ezt, illetve egyes stratégiai pontok (Máramarossziget, Dés, Kolozsvár, Nagyenyed, Gyulafehérvár) elfoglalását. Kolozsvár megszállásának hírére december 22-én a Fellegvárbán szervezés alatt álló székely alakulatot kivonták a városból, ahogy a 21. gyalogezred részeit is, a kolozsvári nemzetőrökkel együtt. A magyar polgári közigazgatás és az Erdélyi Katonai Kerületi Parancsnokság a városban maradt. A megszállt Kolozsváron kialakult tarthatatlan helyzet miatt azonban január elején a katonai parancsnokság Bánffyhunyadra tette át a székhelyét. A polgári közigazgatás fejét, Kelet-Magyarország főkormánybiztosát, Apáthy Istvánt¹⁹ letartóztatták. A közigazgatás – minden jogi alapot nélkülöző – átvétele, az impériumváltás megkezdődött.

¹⁵ Karácsony vigíliájának népies elnevezése.

¹⁶ Sárospataki Református Kollégium Nagykönyvtár, Kézirattár (a továbbiakban SRK NK Kt.) 7994. Barabás Samu: Életem és hosszas nehéz küzdelmeim. 180.; 1984-ben jártam először Kolozsváron. Egyedül ültem egy padon a Fő téren, leült mellém egy idős magyar hölgy, és rövid bevezető után ugyanezeket a jelzőket használva elmesélte, mit látott gyermekként a bevonuláskor.

¹⁷ Linder Béla, a béketárgyalások előkészítésével megbízott, tárca nélküli miniszter, 1918. november 13-án írta alá a belgrádi fegyverszüneti szerződést. Az abban meghatározott demarkációs vonal a Nagy-Szamos felső folyásától Marosvásárhelyig, onnan a Maros mentén Szegedig, majd a Baja–Pécs vonaltól északra a Drávaig húzódtott.

¹⁸ Ferdinand Vix (Sand, 1876. október 26 – Neuilly-sur-Seine, 1941. március 21.), francia katonatiszt, az első világháború után az antant budapesti katonai bizottságának vezetője.

¹⁹ Apáthy István (Pest, 1863. január 4 – Szeged, 1922. szeptember 27.), orvos, zoológus, 1890-től a kolozsvári egyetem professzora. Az erdélyi magyar politika meghatározó alakja a 20. század első két évtizedében. Az 1919-es évet román börtönökben töltötte, 1920-ban kénytelen volt Erdélyt elhagyni. 1922-ben, a bebörtönzése alatt szerzett szívbetegségébe halt bele.

Barabás Samut több jeles kolozsvári egyházi méltósággal, egyetemi tanárral²⁰ együtt 1919. január 10-én a román térparancsnokságra idézték, a teljesen abszurd vád az volt ellenük, hogy bolsevikok és Nagy-Románia ellen izgatnak. Ekkor még nem tartóztatták le a beidézetteket, megelégedtek a lakásukon való internálással, túsznak²¹ tekintették őket. A döntést közlő román ezredes szavaira Barabás Samu reagált, kifejezve azt a véleményét, hogy ők nem bolsevikok, egyébként meg Nagy-Románia ellen nem izgathattak, hiszen Kolozsvár még Magyarországhoz tartozik, ők magyar állampolgárok. A túszonek minden nap jelentkezniük kellett a térparancsnokságon, az életükkel feleltek a román haderő tagjai elleni esetleges támadásokért. A román katonai hatóság a túszszedéssel próbált meg elébe menni az ellenük végrehajtott esetleges fegyveres akcióknak, nem csak Kolozsváron, hanem általában a megszállt területeken.

Egy – utólag – komikusnak tűnő jelenetet is említett a túsügy kapcsán a református esperes, aki az unitárius püspök szavait így idézte fel: *„Ezredes úr! Az én személyemet illetően valami tévedés történt. A római katolikus egyház részéről az esperes apátplébános, a reformátusok részéről szintén az esperes jelöltetett ki túsznak, hogy lehet az, hogy az unitáriusok részéről maga a püspök jelöltetett ki? Ferencz József püspök felszólalásának azonnal meglett az eredménye,²² mert rögvest kitöröltetett a bolsevikok közül és helyette Ürmösi Károlyt²³ nevezték ki bolseviknak és így túsznak is.”²⁴*

Öt nap múlva, január 15-én Apáthy István és Barabás Samu ellen elfogatóparancsot adott ki a román hatóság, amelynek érvényt is szereztek, még azon a napon mindkettejüket letartóztatták. Az esperes épp ebédelt, amikor egy román tiszt, egy csendőr őrmester és egy polgári detektív jelent meg a parókián. Házkutatást tartottak, feltúrták a lakást, de semmi kompromittálót sem találtak, illetve mégis. A lelkész íróasztalán sorakoztak a Biblia különböző részeit tartalmazó füzetek, amelyeket általában vörös színű borítóval fedtek. Fölkeltették ezek az „éber” hatósági személyek figyelmét, propagandakiadványoknak nézték azokat. Barabás Samu egyetértett velük,

²⁰ Dr. Hirschler József római katolikus apátplébános, Ferencz József unitárius püspök, dr. Apáthy István, dr. Szádeczky-Kardoss Lajos, dr. Réz Mihály, dr. Árkossy Lajos királyi közjegyző, dr. Bíró Balázs ügyvéd, br. Petrichevich-Horváth Emil.

²¹ A túszszedés jellemző hatalomgyakorlási, megfélemlítési technika volt, éltek ezzel a módszerrel magyarok is, vörösök is, fehérek is. Az egyik legpikánsabb történet magyar–román vonatkozásában Iuliu Maniu rokonságának esete, amelyet a Székely Hadosztály része tartott fogva és vitt magával túszként. A tanácsköztársaság idején, a vörösök cserélték ki Kun Béla rokonságára, mondhatni váltották aprópénzre. Meg kell jegyeznünk, hogy Iuliu Maniu édesanyja elismerőleg nyilatkozott a fogva tartásának körülményeiről.

²² Kilyéni Ferencz József (Alparét, 1835. augusztus 10 – Kolozsvár, 1928. február 19.) unitárius püspök, tanár, egyházi író. 1859-től szolgált Kolozsváron, 1876-tól püspök. 1878-tól királyi tanácsos.

²³ Ürmösi Károly (Tarcsafalva, 1874. április 20 – Kolozsvár, 1953. február 6.) unitárius lelkész, egyházi író. 1912-től Kolozsváron esperes, 1916-tól első pap.

²⁴ SRK NK, Kt. 7994. 4.

valóban azok voltak szerinte is, hiszen Istent és Krisztust propagálták. Azt is elmondta a nyomozóknak, hogy a háború alatt a kórházakban a sebesült és beteg katonáknak osztották ki azokat, hogy vigasztalást nyerjenek Isten ígéje által. A tizenkét nyelven megjelentetett füzeteket a kórházba került valamennyi katonának, felekezetre, nemzetiségre, anyanyelvre való tekintet nélkül, az általuk beszélt nyelvű változatban adták át, így a románoknak is. Utóbbi tényt gyakorlatilag annak a beismerésének tekintették a „nyomozók”, hogy az övéiket is megpróbálta az esperes a kiadványokkal befolyásolni. Bolsevista kiadványoknak minősítették a füzeteket, elkobozták azokat, Barabás Samut pedig letartóztatták. Miközben a Farkas utca 8. alá, Nemes Jánosné palotájába kísérték, aközben jutott eszébe, hogy az íróasztala mellett, majdnem egy méter magasan valódi propagandafüzetek álltak csomóban, amelyeket a Területvédő Liga²⁵ küldött Budapestről Kolozsvárra. A csomag tetején volt a kísérőlevél, amelyet az esperes így idézett fel: *„Tudva azt, hogy az Esperes úrnak az erdélyi magyarsággal és székelyekkel szoros kapcsolata van és, hogy már így is nagy szolgálatokat tett ezeréves drága magyar hazánknak, teljes bizalommal kérjük, hogy általánosan ismert izzó magyarságával álljon a Területvédő Liga zászlaja alá és legszentebb ügyünk diadalra juttatásáért kövessen el mindent! A leküldött propaganda füzeteket, a már ismert úton juttassa megbízható magyar kezekbe!”*²⁶ Ez az epizód, az idézet tartalma arra utal, hogy Barabás Samu a kolozsvári aktív magyar ellenállás egyik fontos, nyilvántartott alakja volt, nem csak a román megszállók, hanem a kétségbeesetten próbálkozó magyar „területvédők” számára is.

A börtönné átalakult Farkas utcai palotában az esperest egy „közepes” szobába zárták be, ahol a legkülönbözőbb köztörvényes bűncselekmények miatt fogvatartottak közé került. Egy „úriember” volt közöttük, Szentmiklósi József, a Keleti Újság²⁷ felelős szerkesztője. A börtönben sem szék, sem pad, nemhogy fekhely, de ülőhely sem volt. A kosz és a bűz elviselhetetlennek tűnt számukra. Éjszaka, a szomszéd helyiségben vallatták a foglyokat, ahonnan sírás és ordítozás hallatszott át. Az esperest és Szentmiklósit nem verték meg, szerepe lehetett ebben annak a 20-20 koronának, amit két ízben a szolgálatos őröknek kifizettek. Barabás Samut hadbírótság elé citáltáahol azonban az ott megjelent Poruc Bálint²⁸ prefektus, a világháború alatt a kolozsvári

²⁵ 1918 novemberének végén alakult szervezet, amelynek hivatása a béketárgyalásokon működő magyar delegáció támogatása lett volna. A tanácsköztársaság idején betiltották, 1919 augusztusában újjáalakult, ettől az időtől fogva az ország területi megcsonkítása, a békeszerződés aláírása, nemzetgyűlési ratifikációja ellen küzdött. Elnökei voltak: Lóczy Lajos, gr. Teleki Pál, Urmánczy Nándor.

²⁶ SRK NK, Kt. 7995. Barabás Samu: Az én kálváriám. 5.

²⁷ A Ferenczy Gyula elnökletével létrehozott Lapkiadó Rt. indította el a lapot 1918 karácsonyán, 1944 őszén szűnt meg. Az első felelős szerkesztője volt Szentmiklósi József.

²⁸ Valójában Valentin Porutiu jogász, román nemzeti politikus, aki 1919–1920-ban a Kolozsvári járás prefektusa volt. A vele a csapatkórházban gyakran találkozó Barabás Samu 1918-ig nem tudta, hogy román nemzetiségű, identitását.

csapatkórház parancsnoka a következőket mondta a Barabás Samunál lefoglalt „bizonyítékokkal” kapcsolatban: *„Az Istenért, ne tegyétek magatokat neveltségessé! Ezek nem bolsevista iratok, hanem szent könyvek... Ne bántsátok Barabás Samu református esperest! Bocsássátok szabadon őt! Csak dicséretet és elismerést érdemel a mi részünkről, hogy a mi véreinkről is gondoskodott, akiket saját lelkészeik nem kerestek fel, imakönyvekkel is Barabás esperes látta el őket.”*²⁹ Másnap az esperest szabadon bocsátották, elnézést kértek tőle. Ez azonban nem jelentette azt, hogy véget értek a megpróbáltatásai, naponta keresték katonák azzal, hogy *„Gyere fel a térparancsnoksághoz, mert nem tudod a törvényt és a parancsokat!”* A zaklatásoknak, házkutatásoknak se vége, se hossza nem volt. A román járőrök folyamatosan a parókia körül ólálkodtak, figyelték, követték minden mozdulatát.

1919. július 16-án ötszáz, magyar ünneplőbe öltözött nő korzózott, tüntetett Kolozsvár központjában, a menet élén három arisztokrata hölgy haladt, egyiknek piros, a másoknak fehér, a harmadiknak zöld napernyője volt. Vasárnap volt, amint megszólaltak a misére, istentiszteletre hívó harangok, mindegyikük a saját felekezete templomába vonult. Mikor a református csoport a kétágú templomba ért, az előima végén tartó Barabás Samu nem tudta az imáját befejezni, csak így: *„Magyarok Istene, aki velünk voltál ezer éven keresztül, maradj továbbra is mellettünk! Légy megtartónk örökkön örökké! Ámen!”*³⁰ Nemcsak az esperessel, hanem az istentiszteleten szolgáló kántorral is csoda történt, aki hónapok óta nem merte énekelni a Himnuszt, de akkor megcselekedte. Miután az istentisztelet véget ért, a lelkészt és a kántort is letartóztatták a románok.

Az újabb vádak részben a régiiek voltak, bolsevizmus, Nagy-Románia elleni izgatás, illetve az, hogy a román királyi párt Kolozsváron egyik „magyar” felekezet sem köszöntötte.³¹ A börtönben egy Popovics nevű, korábban kisjenői ügyvéd³² zaklatta a leggyakrabban Barabás Samut. Szóvá tette, hogy ő tartotta vissza a felekezetek képviselőit a román királyi pár üdvözlésétől, bezzeg – jegyezte meg Popovics – Baltazár Dezső debreceni püspök szép beszéddel üdvözölte Nagykarolyban a királyi párt. Az esperes nem hitt neki, Popovics azonban kis idő múlva átadta Barabás Samunak a – a püspök által szerkesztett – Lelkészegyesület c. lapot,³³ amely közölte Baltazár Dezső beszédét. Ennek az írásnak nem feladata a beszéd részletes elemzése, általában csak annyit állapítsunk meg, hogy a püspök beszédét árnyalja az a tény, hogy a vörös uralomnak a románok vetettek Debrecenben (is) véget, mégis meg kell azt állapítanunk,

²⁹ SRK NK, Kt. 7995. 8.

³⁰ Uo. 10.

³¹ I. Ferdinánd 1919. május 27–28-án volt Kolozsváron.

³² Valószínűleg Gheorge Popovicról van szó, aki később Csanád megye első román prefektusa lett.

³³ Az 1907-ben alapított Országos Református Lelkészegyesület (ORLE) 1908-ban alapított lapja, amelyet 1950-ig adtak ki, majd a rendszerváltáskor újraindult. Az ORLE első elnöke az akkor még esperes Baltazár Dezső volt.

hogy a patetikus beszéd információhiányból, rossz helyzetértékelésből fakadt és átlépett olyan határokat, amelyeket talán nem kellett volna. Sokkal fontosabb azonban ennél most számunkra, az, hogy milyen hatást gyakorolt a szónoklat a kolozsvári lelkeszre. A beszédből álljon itt néhány részlet: „...*Isten rendelései a királyok is. Istennek szolgálunk tehát, mikor üdvözljük Felségedet, ki a minden hatalmat adó Isten felkentje... Mi sokat köszönhetünk Felségednek és a hadnagysága alá rendelt vitéz seregnek. Köszönhetjük a megtartást, az életet. Életünk és sírunk közé Felséged állott védő angyal kétélű pallosával. Hálánk illeti Felségedet s királyi jogra népét nemzedékről nemzedékre!... Haladjon Felséged a rend és békesség prófétai útján! Legyen áldott Felséged! Legyen áldott királyi házanépe. Békesség, igazság, rend, szeretet jegyezzék fel nevüket el nem múló fényesség gyanánt a világtörténelemben.*”³⁴ Nem kell gazdag fantázia és képzelőerő ahhoz, hogy belássuk, Barabás Samura kétségbeejtő hatással volt ez a beszéd. Bárhogya is elemezzük ezeket a sorokat, a románok börtönében raboskodó erdélyi lelkeszben kiváltott felháborodás teljes mértékben érthető, normális reakció. Eszébe jutottak mindazok az erdélyi lelkésztársai, akiket a románok megverték, megaláztak, internáltak, bebörtönöztek, akik közül többen áldozatai lettek a „hadnagysága alá rendelt vitéz seregnek,”³⁵ akik Barabás Samuhoz fordultak segítségért. A „vitéz seregnek” aztán már Debrecenben Baltazár Dezső püspök és a házanépe is megtapasztalta a természetét, az erőszakoskodást, a folyamatos zaklatásokat, a zabrálást. A beszéd okozta negatív katarzist csak fokozta az, hogy az a főpap mondta el, akit Barabás Samu a példaképének tekintett és a legnagyobbra tartott, akinek 1912-es kézdivásárhelyi³⁶ beszédére így emlékezett vissza: „*Nem tudom, mit mondott, csak arra emlékszem, hogy a szívem hangosan dobogott, ereimben forrt a vér, izmaim feszültek, csak azt tudom, csak arra emlékszem, hogy nem láttam, nem hallottam semmit, csak éreztem és lelkesedtem és ha kellett volna, mentem volna száz halállal szemben, mentem volna a máglyára vele, az igazi főpappal, az igazi vezérrel... akinek minden egyes szava: prófécia az eszme, az igazság győzelméről.*”³⁷

Később, a börtönből szabadult esperest felkereste egy debreceni úr, hogy átadja Baltazár Dezső üdvözetét, Barabás Samu ezt válaszolta: „*Mondja meg kérem a püspök úrnak, hogy Barabás Samut és az oláh királyt egy szájjal üdvözölni nem lehet.*”³⁸ Az esperes családottsága óriási volt, később találkozott Baltazár Dezső püspökkel, a nem

³⁴ SRK NK, Kt. 7995. 11–12.

³⁵ Csulak Zsigmond erődsdi, Balla Károly fogarasi, Papp Lajos magyarláposi, Dávid György alsóből-kényi, Bartha Páter mezőzáhi, Füzessy Géza verespataki, Imreh József abrudbányai, Keresztes Ferenc ótordai, Mircse Ferenc orbaitelki lelkészek neveit említi Barabás Samu, a lelkész feleségek közül a magyarláposi Papp Lajosnét, a magyarszováti Filep Árpádnét.

³⁶ Baltazár Dezső az általa létrehozott Kálvineum, a református papi és tanítói árvák intézete ügyében járt Erdélyben.

³⁷ SRK NK, Kt. 7994. 153.

³⁸ Uo. 7995. 15.

számonkérő, de hideg és távolságtartó beszélgetés nem oldotta föl benne a feszültséget, a korábbi rajongás a múlté lett.

Térjünk vissza Kolozsvárra, ahol a román hatóságok huszonkét ügyben folytattak eljárást a megalkuvást nem ismerő, a magyarság iránt elkötelezett, azért kiálló, az aktív ellenállást választó és gyakorló lelkész ellen. Tudatosan és bátran választotta ezt az utat, annak ellenére, hogy látta, a passzív lelkésztársait a románok nem zaklatták, így a kolozsvári kollégáit sem.³⁹ Segítette az üldözött református lelkészeket, de kiállt a letartóztatott és börtönbüntetésre ítélt főtisztelendő Trefán Leonárd⁴⁰ ferences rendfőnök mellett is. Eljárt az egyházak sérelmeivel kapcsolatban a Nagyszebeni Román Kormányzótanácsnál, Iuliu Maniunak⁴¹ adta át azok memorandumát. Elutazott Budapestre, hogy tájékozódjék az Erdélyből menekült tisztviselői kar helyzetével kapcsolatban, találkozott gr. Bethlen Istvánnal és Friedrich István miniszterelnökkel. A román hatóságoknál betelt a pohár, a már említett Poruc Bálint informálsan, jóindulatúan arról értesítette Barabás Samut, hogy két választása van, Mastacaniba⁴² internálják, vagy elhagyja Erdélyt, kimegy Magyarországra. Azt, hogy egyáltalán két lehetőség közül választhatott, ugyancsak Poruc Bálintnak köszönhette. Hosszas vívódás után Erdély elhagyása mellett döntött. „1919. október 9-én búcsúztam el a hívektől, a szorongásig megtelt Magyar utcai templomban. Sírtunk ott mindnyájan. Nem volt senki olyan, aki kézzel nem búcsúzott volna el tőlem és még a koldus is azt súgta a fülemben: Erdélyért!” – írta.

1919. november 9-én indult a vonat, amellyel Barabás Samu és családja Budapestre utazott, ahová november 17-én érkeztek meg. Azt, hogy mit éreztek, mit gondoltak, jól illusztrálja az, ahogyan az esperes erről írt: „A vagonokra az útitársaink kitépték a magukkal hozott nemzeti trikolor... A nemzeti trikolor láttára sírtunk mindannyian és csókoltuk azt. Mennyi visszafojtott érzés szabadult fel a magyar lelkekből. Nem volt közöttünk senki, aki nem táplálta volna magában azt a reményt, hogy nemsokára visszamegyünk édes otthonunkba. Vissza Erdélybe, a mi szűkebb hazánkba...”⁴³

³⁹ Herepey Gergelyt, Vásárhelyi Boldizsárt, Benedek Árpádot, Nagy Károlyt említi ebben az összefüggésben az esperes.

⁴⁰ Trefán Dávid P. Leonárd (Kézdiszentkereszt, 1875. december 15 – Kolozsvár, 1945. november 30.), ferencendi szerzetes, római katolikus egyházi író. 1914–1924 között a rendtartomány főnöke.

⁴¹ Iuliu Maniu (Szilágybadacsony, 1873. január 8 – Máramarosziget, 1953. február 5.), erdélyi román jogász, politikus. 1918. december 2-tól az ideiglenes közigazgatási feladatokat ellátó Nagyszebeni Román Kormányzótanács vezetője.

⁴² Hírhedt hadifogoly- és internálótábor Moldvában.

⁴³ SRK NK, Kt. 7995. 22.

A maradék Magyarországon

Ahogy azt már korábban említettük, Barabás Samu tábori lelkészként (ezredesi rendfokozatban) kezdte meg magyarországi szolgálatát, majd a kormány 80340/1919. számú rendeletével az Országos Menekültügyi Hivatal miniszteri biztosává nevezte ki Vákár P. Artúrral⁴⁴ egyetemben. Legfontosabb feladatuk a megszállt területekről, majd az utódállamokból érkezett menekültek segélyezésének megindítása, annak szükségességének megértése a közvéleménnyel, az erdélyi viszonyok megismertetése az ország lakosságával. Föl kellett ébreszteniük, meg kellett erősíteniük a nemzet-tudatot, empátiát, szociális érzékenységet, cselekvő szolidaritást kellett kiváltaniuk a négy égtáj felől érkező menekültek irányába. A feladat embert próbáló volt, 1919. december 15. és 1921. május 2. között 161 alkalommal – esetenként több napon át tartó rendezvényeken – egy városban különböző helyeken és közönség előtt – tartott beszédeket, látott el lelkészi szolgálatot.⁴⁵ Tevékenységét 1919. december 15–21-én kezdte meg, amikor részt vett a dunántúli vármegyék kongresszusán, ahol gr. Bethlen István utasítására a megszállt Erdélyben tapasztalt állapotokat ismertette a vármegyék képviselőivel. Az egész országot bejárva igyekezett a vagonlakók⁴⁶ sorsával foglalkozni, a menekült erdélyi egyetemistákkal együtt gyűjtött a nélkülöző hallgatók számára. Felkereste a román katonai szolgálat elől átszökött fiatalokat, a hadifogságból hazatérteket, a haderő periferiájára kerülteket, az erdélyi magyar és székely cselédeket, általában az erdélyi menekülteket. Hallgatta őt Horthy Miklós, utazott együtt gr. Bethlen Istvánnal. Beszélt a menekültkérdésről, nemzetről, az elcsatolt területek elvesztésének következményeiről. Látta, megtapasztalta azt a nyomorúságot és az azt körülvevő közönyt, gyakran elutasítást, ami a menekültek sorsát jellemezte. Látta és nem értette, nem akarta elfogadni, tapasztalatai alapján súlyos megállapításokat tett a magyar társadalomra vonatkozóan.

Debrecenben, 1920. június 29-én az egyik volt világháborús barakk-kórházat látogatta meg, ahol erdélyi katonaköteles, a román sorozás elől a határon átmenekülő, a nemzeti hadsereghez csatlakozni szándékozó fiatalokat keresett fel. Éhező, szinte ruhátlan férfiakat talált a férgektől hemzsegő barakkokban. A tapasztalatai alapján a gr. Bethlen Istvánnak megírt jelentésében⁴⁷ javasolta, hogy igyekezzenek a hatóságok az erdélyi fiatalokkal másként bánni, hiszen ezeket a fiatalokat a hazaszeretet hozta ki Romániából. Ezen a konkrét eseten túl sérelemként említette meg, hogy a székely

⁴⁴ Vákár Péter Artúr (Gyergyószentmiklós, 1879. május 23 – Gyergyószentmiklós, 1958. február 11.) diplomata, lapkiadó, közíró, kormánytanácsos. Az Országos Menekültügyi Hivatal szervezetében 1920-tól miniszteri biztos, a hivatal helyettes vezetője.

⁴⁵ SRK NK, Kt. 7997. Krónikáskönyv, 79–85.

⁴⁶ Azok a megszállt területről menekültek, akik más szálláslehetőség, az égető lakáshiány miatt vagonokban laktak.

⁴⁷ SRK NK, Kt. 7995. 69.

katonákat a nemzeti hadseregből leszerelik. A tisztikarból a székely tiszteket eltávolítják, helyeiket volt osztrák (a közös, cs. és kir. haderőben szolgálókra gondolhatott) tisztek foglalják el. Úgy látta: „Már nem csak a megszállt területen, hanem Csonka-Magyarország területén is idegenek leszünk mi erdélyi székelyek és magyarok.” Kíméletlenül őszintén, de nem föltétlenül helyesen vont le további konzekvenciákat, idézem: „Kezdjük megállapítani, hogy Csonka-Magyarország lakói nem is magyarok, hanem csak magyarul beszélő emberek.” Ha elemezni próbáljuk ezeket a megállapításokat, akkor be kell látnunk, hogy azok személyes tapasztalatokra épült következtetések, amelyek azonban túlzottan általánosítók. Tekintettel kell lennünk azonban arra a lelki állapotra, amelyben ezeket a gondolatokat leírta Barabás Samu. Egy hónappal volt a békeszerződés aláírása után, amely ellen minden fórumon, minden erejével tiltakozott, és az mégis bekövetkezett. Ezen túl nem biztos, hogy felmérte a háborúban vesztes, új határok közé szorított, jórészt kifosztott állam társadalmi, szociális, gazdasági ellehetetlenülésének mélységeit, lehetőségeinek korlátait. A katonatisztek példájánál maradva tegyük fel a kérdést, vajon átgondolta-e azt, hogy a békeszerződés milyen mértékben szabta szűkre a tisztikar, a légénységi állomány, általában a haderő létszámkereteit? A szolidaritás, a szociális érzékenység hiányát viszont kétségkívül joggal ostromozhatta. Azt azonban látnunk kell, hogy később, ahogy ő, úgy a kezdetben gyakran nyomorban tengődő menekültek többsége is megtalálta az utat az társadalmi integráció felé.

Visszatérve a békeszerződés aláírásának elutasítására, tekintsünk szét újra Debrecenben! Alig két hónappal a volt barakk-kórházban tett látogatása előtt Barabás Samu szintén Debrecenben járt. Az Egyetértés című lap vasárnapi számában számolt be a látogatásáról, a debreceni ifúság békeszerződés elleni tüntetéséről. A lapban megszólaltatták Barabás Samut, aki kijelentette magáról (kétségkívül joggal), hogy „Én vagyok Erdély lelkiismerete s megátkozom azt, aki elfeledi Erdélyt és Isten minden áldását kérem arra, aki megszabadítja szenvedő erdélyi testvéreinket!”⁴⁸ Pénteken este a békeszerződés ellen tüntető diákokat ő fogadta a Debreceni Református Kollégium kapujában, ahol beszédet intézett hozzájuk, arra kérve őket, hogy küzdjenek a nemzetgyilkos béke ellen, hiszen az, ahogy fogalmazott, „... skorpiókból és viperákból van összefonva, ezt el nem fogadhatja egyetlen magyar sem.”⁴⁹

A békeszerződést aláírták, Barabás Samu azonban nem adta fel az ellene folytatott harcát, ahogy a hozzá hasonlóan gondolkodók sem. Megindult a küzdelem a szerződés ratifikációjának megakadályozásáért, amely annak nemzetgyűlési tárgyalása előtti napokban csúcspontot ért el. A lapok részletesen beszámoltak az eseményről, az illusztrált újságok kitűnő fotókat közöltek. 1920. november 5-én, a fővárosi Vigadóban tar-

⁴⁸ Egyetértés, 1920. május 9.

⁴⁹ Uo.

tott a Társadalmi Egyesületek Szövetsége (TESZ)⁵⁰ a béke ratifikációja elleni tiltakozó nagygyűlést, ahol a szervezet határozati javaslatát Barabás Samu terjesztette elő. A TESZ azzal a kéréssel fordult a nemzetgyűléshez, hogy a béke ratifikációját tagadja meg azon a címen, hogy a nemzetgyűlés jelenlegi állapotában – miszerint a megszállt területek lakossága nem képviselheti magát a testületben – nem illetékes arra, hogy „idegen igában nyomorgó” honfitársaikról, nélkülük és akarataik ellenére döntsenek. A határozatot elfogadták és a Parlamentnél átadták a nemzetgyűlés elnökének.⁵¹ Két nap múlva megismételték a rendezvényt,⁵² amelyen már Barabás Samu nem vett részt, nem találjuk a nevét a sajtó híradásaiban. Ott volt viszont a nemzetgyűlésben a békeszerződés ratifikációjának napján, így írt arról: „1920 november 13-án fenn voltam a nemzetgyűlésen a karzaton, ekkor ratifikálták a trianoni békediktátumot.⁵³ Ekkor fektették mélységes sírjába Magyarországot. Leírhatatlan érzések és gondolatok hatása alá kerültem.”⁵⁴

Nehéz napok voltak ezek Barabás Samu számára más okból is. November 10-én három különítményes⁵⁵ hátulról lelőtte Soltra József rendőrtisztet és megsebesítette Miklós József rendőrelenőrt. A kormányzat számára ezzel a cselekményükkel telt be a pohár, határozott akciókat indítottak a felszámolásuk érdekében. Ez történt november 11-én hajnalban, a cinkotai Ehmann-telepen, ahol a Babarczy-különítmény tagjait sejtették. A 44. kaposvári és a 68. szolnoki gyalogezredek részeit rendelték ki a különítményesek elfogására. A katonák a barakkokat körülvették, majd megrohmozták, az ott tartózkodókat letartóztatták.⁵⁶ Csak az egyik építmény esetében ütköztek – talán – némi ellenállásba. Ott fegyverhasználatra került sor, melynek következtében a barakkban alvók, felriadók közül négyen életüket veszítették. Sikeresnek volt tehát mondható a támadás, veszteség nélkül számolták fel a Babarczy-különítmény ott tartózkodó részeit. Mi köze ennek a történetnek Barabás Samuhoz? Az, hogy a megrohmozott társaság nem a Babarczy-különítmény volt, hanem Budapest M. Kir. Városparancsnokság munkásosztaga,⁵⁷ amely a volt Székely Hadosztály töredékéből,

⁵⁰ 1919-ben alakult, 1942-ig működő, a magyar szellemű társadalmi szervezeteket összefogó szövetség. A nemzetépítő szervezetek összefogása, a haza egyetemes érdekeinek szolgálata volt a célja.

⁵¹ Az Ujság, 1920. november 5.

⁵² Az Est, 1920. november 9.

⁵³ Az 1921. évi XXXIII. törvénycikk.

⁵⁴ SRK NK, Kt. 7997. 83.

⁵⁵ 1919 augusztusától a vörös uralom felszámolására, a rend helyreállítására, a vörösök által elkövetett erőszakos, törvénytelen cselekmények megtorlására létrejött tiszti alakulatok, amelyek olykor köztörvényes bűncselekményeket is elkövettek. 1920-ban a tevékenységük a fővárosra korlátozódott, egyre komolyabb terhet jelentve a hatalom gyakorlóinak számára, míg az év végén határozott lépéseket tettek a felszámolásukra.

⁵⁶ Nemzeti Ujság, 1920. november 12.

⁵⁷ Uo. 1920. november 13.

menekültekből és olyan katonakorú fiatalokból állt, akik az idegen hadseregekben való szolgálat elől szöktek át a határon. Barabás Samu ismerte őket, hiszen gondoskodni próbált róluk, ahogy általában a menekültekről, többször fel is kereste őket. A támadásban becsületes, ártatlan fiatal férfiak haltak meg, név szerint: Wolf Árpád menekült munkás, Kunyik János lakatos, Árvay Rezső pincér, Surányi István földműves. November 12-én értesítették Barabás Samut a fatális tragédiáról, másnap már gr. Teleky Pál miniszterelnököt tájékoztatta az eseményekről és tett neki javaslatokat. Kérte, hogy a meggyilkolt négy katonát tekintsék nemzeti hősnek és a kormány gondoskodjon a temetésükről, azon a kormány képviseltesse magát. Kutassák fel az áldozatok családjait, és ha bármelyikük családfenntartó volt, akkor gondoskodjanak a segélyezésükről.⁵⁸ November 18-án temették el az áldozatokat, vélhetően valamennyien római katolikusok lehettek, hiszen nem Barabás Samu temette őket, erre utalnak a temetésen készült fotók is. Beszélt, elbúcsúzott tőlük azonban a kolozsvári esperes is. Dísztemetést kaptak az áldozatok, amelyen részt vett Sréter István honvédelmi miniszter, több tábornok és Budapest rendőrkapitánya szintúgy.

⁵⁸ SRK NK, Kt. 7995. 85.

